

Izvor

Az Izvor, a horvát fiatalok Zágrábban megjelenő folyóirata, januári számával III. évfolyamába lépett. Nem nagy idő, két év csupán. A tartalommutatókat tanulmányozva rögtön észrevesszük, hogy ezalatt a két év alatt a lap nagyot haladt előre. Ma már színvonala igen magas, tartalma változatos. A lap kialakította képét, határozottá vált és a harmadik évfolyam harmadik számában már a biztos vonalvezetés tűnik szemünkbe. Érezzük, hogy a szerkesztői elvek szilárdak, kikristályosodottak. Nincs kísérletezés, keresés, mint rövid, kezdeti szakaszában. A lapot ma már állandó kiegyensúlyozottság és színvonal jellemzi.

Az ifjúság fokról-fokra foglalta el a lapot. Az első számok még a bizonytalanságot és a munkaerő hiányát tükrözik. Sok a fordított anyag, a »külföldi« munkatárs. Az írók pedig egy előző nemzedékből kerülnek ki, de azért már itt is, ott is új névre bukkanunk, új hangra leszünk figyelmesek. A második évfolyam teljesen ezeké a fiataloké.

A horvát ifjúság irodalmi törekvéseit eddig is figyelemmel kísérték, segítték őket és neves irodalmi folyóiratok közölték írásaikat. Többen ezekben tűntek fel, főleg a felszabadulás utáni első években (Veszna Parun). Az Izvor megjelenése azonban megváltoztatta ezt a helyzetet. Új központ létesült, amely jellegénél és célkitűzéseinél fogva is alkalmasabb volt arra, hogy az ifjúságot megszólaltassa, maga köré gyűjtse. Ezzel magyarázhatjuk, hogy a két év alatt, sok fiatal író tevékeny munkatársa volt a lapnak, és az egész Népköztársaság területén megtalálta olvasóit, új olvasókat nevelt és új munkatársakat szerzett. A kétezer irodalmi kör beszédes bizonyítéka annak, hogy egy folyóirat mit jelent és milyen szolgálatokat tehet. A körök egyrésze megvolt már előbb is, működtek is, de az Izvor szerkesztőinek körútja után, a körök munkája élénkebb lett és kör alakult olyan helyen is, ahol eddig nem gyűjtötték csoportba az ifjú kultúrmunkásokat. A csoportokkal a szerkesztőség állandóan fenntartja az érintkezést, munkamegbeszéléseket szervez, közli sikeresebb fellépésükről a beszámolót, megjelenteti alkotásaikat. Egy ifjúsági lapnak ez kell, hogy legyen a célja: felkutatni az ifjú tehetségeket, megnyitni számukra a nyilvánvalóságot, az emberek felé az utat, mert fejlődésük másképpen elképzelhetetlen. A kritika állandóan figyelheti működésüket, s így a fiatal írókat igényességre nevelik, rámutatnak hibáira. Felhívják figyelmét azokra a jelenségekre, melyeknek kiküszöbölésével művének minősége javul, értékben gyarapodik. Ennek segítségével valódi íróvá, alkotó művésszé, a szocialista társadalom munkájának hűséges ábrázolójává, a szocialista ember mérnökévé válhat.

A lap főhelyét természetesen a versek foglalják el. Fejlődésben lévő költők egész sorát találjuk hasábjain. A versek értéke is különböző, bár valamennyi vers egy bizonyos színvonalon felül mozog. A lapot ismertető egyik kritikus, bíráló megjegyzésében kiemelte, hogy a szerkesztőség túl nagyra szabta igényeit, szigorúbban bírál a kelleténél, és így sok vers nem jelenhet meg. Sok kezdő író nem jut a nyilvánosság elé. Érdemes közölni a lapban megjelent szerkesztői választ e kritikára: »...a sorok, amelyek nem versek még, (de megjelennek) téves útra vezethetik mind az író, mind a többi fiatal kezdőt«. Ilyen szerkesztői elvek miatt, ellentétben más köztársaságok hasonló folyóirataival, a lap bizonyos magasabb színvonalat képvisel; bár az így közölt versek között is sok a gyenge, minőségileg nem nagy értékű.

A lapban sok az elbeszélő költemény és a versciklus. Sőt bátran állíthatjuk, hogy ezek foglalják el a legtöbb helyet, és a líra régebbi, klasszikus formájának alig van képviselője. Érdemes ennél a jelenségnél időzni, mert nemcsak tartalmi, hanem ennek következtében a formai sajátosságok egészen új megnyilvánulásával állunk szemben. Ennek megjelenését, fejlődési sajátosságait az irodalomtörténet hivatott felderíteni és elemezni. Mi csak a legszembetűnőbb, szinte kézenfekvő sajátosságait ragadjuk ki.

Az elbeszélő költészet az utolsó száz évben végkorát élte. A XIX. század elbeszélő költőinek akadtak ugyan utánczói, de magas színvonalon írókra egészen máig nem találtunk. Természetes, hogy nem jelentkeztek. Az elbeszélőköltészet nem felelt meg a polgári társadalom fejlődésének; helyébe a regény lépett, mely szabadabb formában, mélyebbre tud hatolni, és az ábrázolásban nem kötik az író, az elbeszélőköltészet forma és vers szabályai. Lemondtunk már erről a műfajról, mint olyanról, amelyet egy letűnt társadalom termelt ki, és amely annak bukásával elsorvadva, megszűnt ható-, alkotó erőnek lenni.

A szocialista irodalomban, a II. Világháború idején, új tartalmi sajátosságokkal ismét megjelent az elbeszélő költemény, a poéma. A faszizmus elleni harcban ennek a műfajnak egész sora született a szovjet és jugoszláv irodalomban. Csak a legismertebbeket idézem: Vera Inber: Pulkovói délkör, Antokolszkij: Fiam; vagy gondoljunk a Népfelszabadító harc legmegrendítőbb költői dokumentumára: Goran Kovacsics elbeszélő költeményére, a Jamára.

Ez a forma nem szűnt meg élni a háború befejezése után sem. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy előzőleg már nem gyökeresedett bele a valóságban, hogy ez csak »háborús« tünet. Ellenkezőleg. A II. Világháború csak felvetette és itt jelennek meg a jellemző vonások legkivehetőbben. Hogy nemcsak háborús termék, azt a mi fejlődésünk is bizonyítja. Nemrég jelent meg Davicsó: Zrenyanin című államdíjas költeménye, mely sok vonását tartalmazza a fejlődés »háborús« szakaszának.

A fejlődés gyors üteme következtében, a gyors átalakulásban, az író, aki- nek még nincs meg a biztos látása, aki még nem tud mélyre hatolni, — le egészen az események rugóihoz, — nem tudja megragadni azokat a jellemző vonásokat, amelyek valóban döntőek a fejlődésben. Így nagyobb periódust kénytelen ábrázolni, hogy a valóságot fejlődésében mutassa be. Nagyobb darabot szakít ki a társadalom fejlődéséből és ezen túl az emberi életből. Ezáltal, még a leglíraibb vers is epikai jelleget ölt, de az epikában is, lírai elem oldódik fel. Regény kell ide, érezzük olvasás közben. Lapjainkban talál-

tunk is néhány kísérletet, hogy az elbeszélés kereteit végsőkéig feszítve kisregényt, könyvvastagságnyi elbeszélést írjanak.

Ez az említett jelenség nemcsak kiforrott íróknál jelentkezik, hanem fokozott mértékben a fiataloknál, kezdőknél is megvan. Az Izvor egy évfolyamában a következő poémákat és versciklusokat találjuk: »Álom a rács mögött«, »A táborban«, »Kirándulás a szülőföldre«, »Horvátország«, »Jegyzetek a mécses alatt« stb. Természetesen egész változó értékűek ezek a poémák, ciklusok, de valamennyire jellemző az erőltetett hang, és észrevehető a formakeresés problémája. Ők most azt ragadták meg, ami kéznél volt, ami legmegfelelőbbnek ígérkezett. Ugyanakkor észrevehető, hogy mindegyik erőteljesebb író a maga sajátosságaihoz, élményanyagához akarja idomítani a készen kapott formát. Így formai tekintetben is tarka a kép.

A líra tematikája a Népfelszabadító harc és az újjáépítés. Helyes érzelke! nem plakátverset írnak, nemcsak a jelszavakat szedték rímbe. Néhány tehetséges fiatal költő mélyebbre hatolt és biztos kézzel ragadta meg azt a valóságot is, amely ezeket a jelszavakat tükrözi. Idézem Barkovics tanulmányából a horvát ifjúság lírájának jellemzését. Ezt írja: »A háború utáni horvát költőgeneráció számban, minőségben egyaránt meglehetősen gyenge. Ez a háború utáni jelenség, nem sokkal javult azóta sem. Rögtön a háború után kezdik megjelentetni verseiket Gyúró Snajder és Szlobodán Novák. A gyakran kritikátlan ömlengés és idealizálás, amely Horvátország és a köztársaságok egyes költőinél gyakori, a fentemlített két költőre jellemző. A vers fő súlyát egy állapot, vagy egy történet rögzítésére helyezik. A többi fiatal költő közül kiemelhetjük még Nászko Aganovot és Milivoje Szlavicseket.« Ezt azért írtam ide, hogy világosabb legyen az Izvorban megjelent költemények értéke, mert az említett költők, kivétel nélkül a folyóirat állandó munkatársai.

Azok az okok, amelyek megszülték a poéma új formáját, bizonyos mértékig gátlóan hatnak az elbeszélések írójaira. Ez magában az Izvorban nem tükröződik teljes mértékben. A többi ifjúsági lap elbeszéléseinek tanulmányozása jobban rávilágít erre a jelenségre. Az Izvor értékeesebb elbeszéléseket jelentetett meg, amit magasfokú követelményeinek köszönhet; ugyanakkor azonban a tanulmányok száma kevés, alig haladta meg a tizet, egy évfolyamban. Az írók átmeneti szakaszukban vannak. Egyeseknél már észrevehető a fejlődés; mind jobban és jobban megközelítik az élet ábrázolását a maga teljességében és összetettségében. Ami feltűnő, nem a mából: a falu szociális átalakulásából, a munkásság életéből merítik témájukat. A Népfelszabadító harc mozzanatait ábrázolják, azzal foglalkoznak a legtöbbit. Így hiányt érzünk. A prózából hiányzik az a levegő, amely fejlődésünk utolsó, három évét jellemzi. Hiányzik a munkás, a bányász, a termelőszövetkezeti paraszt ábrázolása. »Innen kell merítenie az írónak, és be kell mutatnia a szocialista munkát, mint új társadalmi és emberi minőséget. A fiatalok csak így és ilyen módon tudják a szocialista irodalmat értékes művekkel gazdagítani. Ilyen módon működnek közre hathatósan a szocialista társadalom kiépítésében, s így fognak fiatal íróink a szocializmus előcsarnokából, — ahol lényegében ma vannak — viharos életükbe lépni, amely tisztul a dekadencia, szubjektívizmus és sablonok maradványaitól«. (BARKOVICS).

A legnagyobb eredményt a lap, kritika és tanulmány rovata érte el. Jellemzésül elég ha közlöm a megjelent kritikái írások számát. 1949 folyamán 130 kisebb-nagyobb kritikái írás vagy tanulmány jelent meg. Növeli ennek

a számnak a jelentőségét az, hogy valamennyit ifjú kritikus írta, és csak egy-egy rövidebb tanulmánnyal szerepel Antun Barac, Sinkó Ervin és Marjan Matkovic.

A tanulmányok minőségileg is értékesek. A megjelenő könyveket állandóan figyelemmel kísérik. A művészeti, zenei és film kritika is igen gyakori. Jellemzi az Izvor kritikusait, hogy mindig elvszerűen közeledtek ahhoz az irodalmi eseményhez, amit ismertetni akartak, és többé-kevésbé sikerült nekik megőrizni a tárgyilagosság elengedhetetlen követelményét. A lap első számaiban, több tévedés volt, sokszor túllóttek a célon, és így az idősebb írókban nyugtalanságot keltek. Ezt mutatja a Horvát Matica kiadásában megjelenő »KOLO« c. folyóirat egyik számában közölt bírálat az Izvor kritikai rovatáról. Ebben a leglényegesebb és legjellemzőbb az a kijelentés, miszerint az Izvor fiatal kritikusai harcbaszálltak az öregekkel. Azt a látzatot akarta kelteni a bírálat írója, hogy a horvát irodalmi élet két táborra szakadt: idős és fiatal írókra. Az Izvor további fejlődése azonban egészen mást bizonyított. A horvát irodalom nem szakadt két táborra, és az Izvor fiataljai ma már harmonikusan illeszkednek bele irodalmunk háború utáni fejlődésébe.

Jelentősek azok a tanulmányok, amelyek egy-egy fiatal író vagy költő önálló kötetéről szólnak. Ezekkel a tanulmányokkal és az időszakonként megjelenő összefoglaló bírálatokkal; egy nemzedék íróváérését segítik elő. Ezekben a tanulmányokban sok az értékes vonás, azonban kiemelhetjük, hogy sokszor olyan ifelkészültséggel fogtak egyes kezdők írásainak meg-bírálásához, amilyennel csak kiforrott író, jelentős alkotást, közelítenek meg. A Knjizseve Novine kritikusa kiemeli, hogy ezeknek a tanulmányoknak nyelve sokszor elvont, fiatal íróknak ismeretlen fogalmakkal jellemzi a műveket. Így nem érhet el teljes eredményt, mert ez, a problémák meg-kerülését, vagy a mellettük való elsiklást eredményezi.

A tanulmányok egy másik fajtája az irodalmi mult birtokbavételéről tanúskodik. Lenin gyakran hangoztatta, hogy a mult minden pozitív jelenségének birtokbavétele, a mult irodalmi értékeinek beolvasztása a szocialista kultúrába, elengedhetetlen. Amíg nálunk, vajdasági magyaroknál még kísérlet sem történt ez irányba, addig az Izvorban egész sorát találjuk az erre vonatkozó tanulmányoknak. Csak néhányat soroljunk fel: Puskin, Jack London, Beethoven, A renaissance, Csehov, A szlavofilekről, Hercen, A népművészetről, Presern, Ante Kovacsics, Kránycsevics, Goran Kovacsics prózája, Marin Drzsics, — vagy pedig ideológiai kérdéseket tisztáznak — A vallás eredete és társadalmi szerepe.

Nem akarom elemezni, hogy ezekben a tanulmányokban van-e tárgyi tévedés; bizonyosan van. Egyes tanulmányírók a marxista módszert vulgárisan alkalmazták, és így természetesen tévedtek is (Például a Marin Drzsicsről szóló egyébként értékes tanulmányban).

Ismertetésünk elején beszéltünk már a folyóirat fontos szerepéről ifjúságunk kulturális fejlődésében. Kiegészíthetjük még néhány gondolattal az ott említetteket. Beszéltünk arról, hogy az Izvor nagy szerepet játszik az irodalmi körök munkájában, az írók összegyűjtésében és megszólaltatásában. Fontos tényező még az Izvor — a többi folyóiratunkkal együtt — kulturális forradalmunkban, az ifjúság törekvésében, hogy birtokába vegye az emberi művelődés eredményeit, hogy látókörét kiszélesítse, és végső fokon irodalmi megszólaltatója legyen.

Végezetül pedig hadd idézzek egy kritikából: »... az Izvor szerkesztősége arra törekedett, hogy a lap, tartalmában mai, politikai, eszmei, változatos és harcos legyen. Megjelentetésének szükségességét igazolja az, hogy sokat dolgozott azon, hogy magaköré gyűjtse a fiatal tehetségeket, és kedvező feltételeket teremtsen az új írók megjelenéséhez«.